

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗБУДОВИ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Кириченко В. І.

Інститут проблем виховання НАПНУ, м. Київ, Україна

Розглядається проблематика контекстного впливу середовища закладу освіти на розвиток особистості дитини, аналізується здатність освітнього середовища генерувати низку потужних впливів на дитину: педагогічних, виховних, освітніх, професійних, соціокультурних. Наголошується необхідність посилення його безпеки з акцентом на збереженні здоров'я і життя учнів. Подано опис алгоритму розроблення і впровадження Кодексу безпечного освітнього середовища як ефективного інструменту залучення ресурсів громадянського суспільства до вирішення проблем дитинства.

Ключові слова: освітнє середовище, дружня до дитини школа, кодекс безпечного освітнього середовища

ОРГАНИЗАЦИОННО- ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПОСТРОЕНИЯ БЕЗОПАСНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ

Кириченко В. И.

Рассматривается проблематика контекстного влияния среды учебного заведения на развитие личности ребенка, анализируется способность образовательной среды генерировать ряд мощных воздействий на ребенка: педагогических, воспитательных, образовательных, профессиональных, социокультурных. Отмечается необходимость усиления его безопасности с акцентом на сохранении здоровья и жизни учащихся. Представлено описание алгоритма разработки и внедрения Кодекса безопасной образовательной среды как эффективного инструмента привлечения ресурсов гражданского общества к решению проблем детства.

Ключевые слова: образовательная среда, дружественная к ребенку школа, кодекс безопасной образовательной среды.

ORGANIZATIONAL AND INSTRUMENTAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Kirichenko V. I.

The article discusses the problems of the context impact of the educational institution's environment on the development of the child's personality and analyses the ability of the educational environment to generate powerful effects on the child: pedagogical, edifying, educational, professional, socio-cultural. The author is stresses on urgency of strengthening the safety of the educational environment through preserving the health and life of students. The description of the algorithm for the development and implementation of the Code of Safe Educational Environment as an effective tool for attracting civil society resources for solving the problems of childhood is mapped.

Keywords: educational environment, child friendly school, code of safety educational environment.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості, задовольнити потреби і забезпечити права кожної дитини (Концепція нової, 2016).

При цьому педагоги і психологи наголошують, що навчання, виховання, розвиток і соціалізація дитини відбуваються не лише під їхнім впливом і не тільки в залежності від індивідуально-психологічних особливостей певної дитини. Оскільки дитина більшу частину свого дорослішання здійснює в умовах закладу освіти, її соціокультурний розвиток відбувається з урахуванням специфіки його середовища, яке впливає на найважливіші процеси формування її особистості. Керуючись таким баченням, різноманітні проблеми зростання особистості усе частіше розглядаються

дослідниками у контексті взаємодії «дитина – освітнє середовище», поступово посідаючи одне з центральних місць у сучасній педагогічній науці й практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Хоча осмислення впливу на дитину середовищ її життєдіяльності науковці переймаються віддавна, власне поняття «освітнє середовище» – відносно нове. Його зміст досі не можна вважати однозначно визначеним і сталим, з огляду на різні підходи й точки зору на сутність освітнього середовища та різноманітність його характеристик.

Спільним у більшості тлумачень педагогічної категорії «освітнє середовище» є його розуміння як сукупності умов, що впливають на розвиток і формування здібностей, потреб, інтересів, свідомості осо-

бистості та визнання значущості даного феномену для якісного забезпечення підтримки й супроводу особистісного зростання учнів. Чи не найбільш поширеним є тлумачення Ясвіна (2000), який розглядає освітнє середовище саме як систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні. За такої позиції, базовим принципом розбудови освітнього середовища закладу постає пріоритет вільного розвитку учня, який визнається унікальною і неповторною індивідуальністю. Завдання педагогів при цьому полягає у створенні атмосфери турботи й підтримки учнів, яка б задовольняла їхні інтелектуальні, емоційні й соціальні потреби, забезпечувала їхні права і сприяла розвитку їхніх можливостей.

Дослідниця Гонтаровська стверджує, що освітнє середовище – «це сукупність природних, фізичних та соціальних об'єктів й суб'єктів, які впливають на формування учня, на його творчий, професійний та особистісний розвиток, сприяють розбудові системи міжсуб'єктних взаємодій та особистісно орієнтованих педагогічних комунікацій в освітньому процесі, забезпечують умови комфортної життєдіяльності учня в навчальному закладі та поза його межами» (Гонтаровська, 2012).

Нам імпонують також погляди Лернера (2007), який пропонує розглядати освітнє середовище як «клімат для зростання підрастаючої особистості». Його культивування має стати смисловим центром інноваційних удосконалень освітньої галузі (Лернер, 2007), оскільки освітнє середовище здатне генерувати низку потужних впливів на дитину: педагогічних, виховних, освітніх, професійних, соціокультурних тощо.

Сутнісними характеристиками освітнього середовища різними дослідниками визнаються: насиченість різними видами діяльності та ступінь свободи вибору можливостей для пізнавальної, естетичної, творчої діяльності особистості, оптимальна організація діяльності (Подмазін, 2002), інфраструктура та матеріально-технічна база закладу, характер взаємовідносин усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, зміст і методи навчання і виховання (Ясвін, 2000), стиль спілкування, рівень активності, розвивальний ефект (Крутії, 2009); змістова насиченість, варіативність можливостей та інтенсивність взаємодії (Роціна, 2011); цілеспрямованість, спеціальна організація специфічної педагогічної діяльності, взаємодія усіх суб'єктів освітнього процесу, інтегративність і варіативність (Журавлёва, 2016) тощо.

Аналізуючи різноманітні підходи науковців до тлумачення означеного поняття дослідниця Леонова підсумовує, що освітнє середовище – це цілісна якісна характеристика життєдіяльності закладу освіти, яка «визначається тими конкретними завданнями, що школа ставить і вирішує у своїй діяльності; що проявляються у доборі засобів, за допомогою яких ці завдання вирішуються; змістовно оцінюється за тим

ефектом в особистісному та інтелектуальному розвитку дітей, якого воно дозволяє досягти» (Леонова, 2014).

Виокремлення невирішених раніше аспектів поставленої проблеми. Концепція нової української школи до змістових акцентів сучасної освіти відносить виховання, що базується на загальнолюдських цінностях (милосердя, допомога, турбота, любов, добро, повага до себе й до інших людей, гідність тощо), соціально значущій мотивації життєдіяльності, солідарній відповідальності й підтримці добрих ідей та здатності на духовне, моральне й соціально-культурне самотворення і на просоціальне служіння державі та суспільству (Кириченко, 2018). Загальновідомо, що найвищі моральні чесноти краще формуються і проявляються у тієї особистості, життєдіяльність якої відбувається у захищеному й безпечному середовищі. Цілком логічно, що виникає необхідність посилити ці сутнісні характеристики освітнього середовища, застосовуючи новітній соціально-педагогічний інструментарій.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні та популяризації Кодексу безпечного освітнього середовища як ефективного інструменту його розбудови серед широкого науково-педагогічного загалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розбудова освітнього середовища в сучасних закладах освіти вимагає оновлення освітнього процесу на засадах гуманізму і дитиноцентризму; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; поліпшення якості міжособистісної взаємодії; застосування інноваційних педагогічних технологій і механізмів, що дасть змогу перетворити заклади освіти на інституції нової формації, комплексною характеристикою яких буде дружність до дитини.

Метою діяльності Школи, дружньої до дитини (Child-Friendly Schools, 2015), постає забезпечення цілісного благополуччя дитини шляхом створення необхідних умов її особистісного розвитку, упорядкування сприятливого і безпечного освітнього середовища з наголосом на питаннях захисту життя і здоров'я (Петрочко, Єжова, Кириченко, 2014). Ми солідаризуємось із представниками громадянського суспільства у розумінні розбудови безпечного освітнього середовища як «безперервного процесу реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил» (Цюман, Бойчук, 2018). Така співпраця живиться усвідомленням учасниками цього процесу спільної відповідальності, наявності у них бажання і доброї волі до партнерства заради дитини.

Ефективними механізмами, здатними забезпечити досягнення цієї мети, можуть бути актуалізація значущості освітнього середовища у системі цінностей суб'єктів освітнього процесу та налагодження закладами освіти соціально-педагогічного партнерства

з усіма дотичними до проблем виховання підростаючого покоління установами, організаціями чи окремими особами.

При цьому слід зауважити, що ми розглядаємо **соціально-педагогічне партнерство** як певну форму соціальної взаємодії закладу освіти з фізичними або юридичними особами, що розгортається на засадах його визначальної ролі з метою реалізації покладених на нього особистісно-розвивальних функцій.

Створення безпечного освітнього середовища є складним і надзвичайно відповідальним завданням, тому для педагогів важливо мати дієвий інструмент для цієї роботи. Ним, на нашу думку, може стати документ закладу «Кодекс безпечного освітнього середовища» (далі – КБОС), рекомендації по створенню якого розроблені Українським фондом «Благополуччя дітей» у рамках проекту «Попередження сексуального насильства та сексуальної експлуатації дітей у країнах Центральної та Східної Європи» (2017-2019 рр.).

На думку Цюман та Бойчук (2018), цей документ передбачає упорядкування та запровадження у життєдіяльність закладу освіти критеріїв безпеки дітей і дорослих, навчання учнів, батьків, працівників закладів освіти правилам безпечної поведінки, формування навичок уникнення потенційних ризиків і небезпек, а також навичок подолання труднощів у власному житті.

Робота над створенням КБОС вимагає проходження низки етапів:

1-й – створення робочої групи з числа представників учнівського активу, батьків, педагогів, громадських активістів та представників організацій-партнерів закладу;

2-й – проведення внутрішнього аудиту закладу освіти за методом SWOT-аналізу (оцінка сильних і слабких сторін життєдіяльності закладу, ризиків і небезпек та можливостей його зовнішнього оточення);

3-й – розроблення КБОС, що має містити правила, конкретні дії щодо захисту дітей від різного роду загроз чи ризиків під час перебування у освітньому середовищі закладу та процедури проведення необхідних заходів у випадку порушення безпеки учасників освітнього процесу;

4-й – визначення особи, відповідальної за реалізацію КБОС, яка повинна посідати відносно високу посаду в закладі, мати достатній авторитет і підтримку, щоб бути здатною виконувати цю роль;

5-й – реалізація КБОС, що передбачає:

- проведення консультацій з усіма зацікавленими особами, ухвалення рішень про порядок виконання конкретних дій;
- навчання педагогічних працівників з питань захисту дітей і механізмів реагування на ризиковані чи загрозливі ситуації, а також особливості надання допомоги;
- навчання батьків з питань ефективного спілкування з власною дитиною, захисту дітей і позитивних

методів виховання без фізичних покарань та психологічного тиску на дитину; ознайомлення їх із загрозами для дітей у мережі Інтернет;

- навчання учнів з питань конструктивної взаємодії з однолітками, попередження і протидії насильству, розпізнавання небезпек у мережі Інтернет;
- забезпечення обов'язковості положень КБОС для учасників освітнього процесу;
- контроль та оцінка діяльності закладу освіти з реалізації КБОС (Цюман, & Бойчук, 2018).

ВИСНОВКИ

Швидкоплинність і непередбачуваність суспільно-політичних змін посилює необхідність захистити, убезпечити, а, по можливості – й попередити наслідки впливу на особистість несприятливих факторів і чинників оточуючого середовища.

У системі освіти ефективну протидію таким явищам можливо організувати за допомогою прийняття у закладі освіти Кодексу безпечного освітнього середовища, який сприяє створенню безпечних умов для навчання, співпраці, комфортної взаємодії, дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ:

Гонтаровська Н. В. (2012). Теоретичні та методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра. Київ.

Журавлева С. В. (2016). Исторический обзор становления понятия «образовательная среда» в педагогической науке. Педагогические науки, 3, 48-56; Взято з <https://science-pedagogy.ru/ru/article/viewid=1497>.

Кириченко В. І. (2018). Змістово-методичне забезпечення формування просоціальної поведінки підлітків. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал, 6, 130–133.

Лернер П. С. (2007). Проектирование образовательной среды по формированию профориентационно значимых компетентностей учащихся. Школьные технологии, 5, 86–92.

Леонова, О. И. (2014). Механизмы создания психологически безопасной образовательной среды в образовательной организации общего образования. Психологическая наука и образование, 3. Взято з http://psyedu.ru./journal/2014/3/Leonova_Polikarkina.phtml

Петрочко Ж. В., Єжова О. О., Кириченко В. І. (2014). Концептуальні засади школи, дружньої до дитини. Довідник директора школи, 1–2, 10–16.

Цюман Т. П. (Ред.), Бойчук Н. І. (2018). Кодекс безпечного освітнього середовища. Київ: ФО-П Бура О. Д.

Роціна, С.М. (2011). Розвивальне освітнє середовище навчального закладу як умова особистісного розвитку учнів. Педагогічний альманах, 12, 34–38.

Ясвин В. А. (2000). Экспертиза школьной образовательной среды. Москва: Сентябрь.

Child-Friendly Schools Documentary Series: Rising Voices. URL:http://www.unicef.org/cfs/index_RisingVoices.htm.